

ВІДГУК
офіційного опонента, доктора юридичних наук,
професора А.Р. Крусян на дисертацію Спінчевської Олександри
Миколаївни на тему «Конституційний юрисдикційний процес: сучасний
стан та перспективи удосконалення», подану на здобуття ступеня доктора
філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертації.

Ефективна реалізація стратегічного курсу Української держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору в сучасних умовах, беззаперечно, передбачає повноцінне втілення фундаментального принципу верховенства права (правовладдя). У свою чергу, панування принципу верховенства права (правовладдя) в усіх сферах життєдіяльності людини, суспільства і держави досягається, зокрема, через належне, повномасштабне функціонування Конституційного Суду України як органу конституційної юрисдикції, що реалізує свої юрисдикційні повноваження у процесуальній формі, втілюючись у конституційному юрисдикційному процесі.

З огляду на наведене, комплексне та системне з'ясування сучасного стану вітчизняного конституційного юрисдикційного процесу, встановлення його проблемних аспектів та відповідно, на цій основі, визначення напрямів удосконалення на сьогочасному етапі розбудови України як суверенної і незалежної, європейської та демократичної, соціальної та правової держави є дуже важливим завданням. Обрана тема дисертаційного дослідження є особливо актуальною у світлі проведеної у 2016 р. конституційної судової реформи, зокрема реформи конституційного правосуддя, яка знайшла відображення у положеннях законів України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 р. № 1401–VIII та «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 р. № 2136–VIII. Актуальність обраної теми зумовлюється і наявністю проекту Закону про конституційну процедуру (про конституційне провадження) (реєстр. № 4533

від 21 грудня 2020 р.), який було прийнято Верховною Радою України у першому читанні.

Однак варто наголосити, що питання конституційного юрисдикційного процесу є недостатньо дослідженим у вітчизняній і зарубіжній юридичній науці. Адже нині можна зустріти лише окремі праці, що фрагментарно розкривають певні особливості даного виду процесу. Проте комплексних, системних, узагальнюючих досліджень, які б висвітлювали всі, або принаймні більшість аспектів цієї проблеми, досі не існує, що обумовило необхідність проведення даного дослідження.

Відповідність дисертаційної роботи сучасним вимогам науки і практики.

Дисертацію виконано відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015; Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схваленої Указом Президента України від 10 травня 2006 року № 361/2006; Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 рр., затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021; Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016 – 2020 рр., затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, сформульовані висновки та рекомендації є належною мірою аргументованими, містять самостійні напрацювання, критичний аналіз. Отримані теоретичні та практичні висновки стали результатом наукового пошуку, відповідно до поставленої мети і завдань дослідження.

Важливо, що наукові пошуки авторки базуються на використанні значної джерельної бази, зверненні до наукових праць, міжнародно-правових і

національних нормативно-правових актів, практики Конституційного Суду України тощо. Опрацювання різноманітних джерел дозволило зробити обґрунтовані висновки щодо визначення сучасного стану та перспектив удосконалення вітчизняного конституційного юрисдикційного процесу.

Використання дисертанткою значного методологічного інструментарію, загальнонаукових, спеціально-наукових і власне-юридичних методів і відповідних підходів наукового пізнання явищ і процесів дало можливість багатоаспектно проаналізувати заявлену проблематику. Застосовано, зокрема, історико-правовий, діалектичний, формально-логічний, системний, формально-юридичний, порівняльно-правовий методи, а також методи аналізу та синтезу, абстрагування та узагальнення. Це дозволило належним чином обґрунтувати відповідні положення наукової новизни отриманих дисертанткою наукових результатів. Зміст дисертації Спінчевської О.М. відповідає обраній темі, характеризується логічністю та комплексністю. Матеріал дисертації викладено послідовно й доступно, робота оформлена відповідно до встановлених вимог.

Достовірність та наукова новизна отриманих результатів, повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях.

Достовірність і новизна наукових положень, сформульованих висновків і рекомендацій не викликають сумнівів. Вони полягають у тому, що в дисертації обґрунтовано теоретичні положення на основі комплексного аналізу конституційного юрисдикційного процесу. З-поміж результатів дослідження, які містять елементи новизни, сприяють вирішенню теоретичних і практичних проблем, слід звернути увагу на такі положення:

- запропоновано дефініцію вітчизняного конституційного юрисдикційного процесу в широкому та вузькому розумінні, а саме: у широкому розумінні – це побудований на відповідних принципах комплекс регламентованих Конституцією, законами та іншими нормативно-правовими актами України послідовних та логічно взаємопов'язаних стадій, спрямованих на забезпечення верховенства Конституції України, в межах яких виникають,

припиняються та змінюються процесуальні відносини між органом конституційної юрисдикції та іншими уповноваженими суб'єктами; у вузькому – це процесуальний порядок розгляду та вирішення органом конституційної юрисдикції справ у межах його компетенції, тобто конституційне провадження;

- обґрунтовано твердження щодо того, що специфічним джерелом правового регулювання діяльності Конституційного Суду України як основного суб'єкта конституційного юрисдикційного процесу є викладені в його окремих актах юридичні позиції, які являють собою самодостатні, обов'язкові до виконання, остаточні та обґрунтовані положення, спрямовані на уточнення, розвиток та удосконалення нормативної регламентації зазначеного процесу, забезпечення верховенства права та Основного Закону України;

- встановлено, що перелік нормативно закріплених принципів конституційного юрисдикційного процесу доцільно доповнити доктринальним принципом послідовності в аспекті формулювання Конституційним Судом України своїх юридичних позицій;

- удосконалено систему джерел, якими здійснюється правова регламентація конституційного юрисдикційного процесу, шляхом віднесення до них юридичних позицій Конституційного Суду України;

- продемонстровано, що комплексну структуру конституційного юрисдикційного процесу складають досудові, судові (основні та факультативні) і позасудові (основні та факультативні) стадії та етапи;

- обґрунтовано доцільність об'єднання проєкту Закону про конституційну процедуру (про конституційне провадження) (реєстр. № 4533 від 21 грудня 2020 р.) і Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 р. № 2136–VIII з метою існування єдиного систематизованого акта, який би містив у окремих розділах норми матеріального та процесуального права;

- удосконалено розуміння конституційного юрисдикційного процесу як безпосереднього та опосередкованого засобу захисту конституційних прав та

свобод людини і громадянина, а також визначено основні проблемні моменти, які негативним чином впливають на ефективність даного засобу.

Практична значущість результатів дослідження.

Наукове значення результатів дисертаційного дослідження визначає систематизація наявних доктринальних положень, отримання ґрунтовних наукових теоретичних знань, подальша розробка вітчизняних досліджень з проблем конституційного юрисдикційного процесу. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вперше у вітчизняній науці конституційного права сформульовано положення, які вирішують наукові і практичні питання забезпечення конституційного юрисдикційного процесу, у межах якого здійснюється практична реалізація юрисдикційних повноважень Конституційним Судом України.

Висновки і рекомендації, обґрунтовані у роботі, можуть бути використані у багатьох сферах чи напрямках, зокрема: у законодавчій діяльності – як теоретико-методологічне підґрунтя для вдосконалення чинного законодавства України, зокрема Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 р. № 2136–VIII, шляхом внесення змін і доповнень до нього, розробки проектів нормативно-правових актів, спрямованих на вдосконалення конституційного юрисдикційного процесу; у діяльності Конституційного Суду України – як основа для вдосконалення певних процесуально-процедурних моментів, врегульованих Регламентом Конституційного Суду України, ухваленим на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України Постановою Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 р. № 1-пс/2018 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Конституційного Суду України від 11 вересня 2018 р. № 4-пс/2018), а також як теоретичне джерело під час підготовки фахівцями відповідних структурних підрозділів Правового департаменту Секретаріату Конституційного Суду України попередніх та науково-експертних висновків з питань конституційного провадження; в освітньому процесі – для підготовки навчально-методичних матеріалів та викладання таких навчальних дисциплін,

як «Конституційне право України», «Конституційне право зарубіжних країн», «Конституційне процесуальне право», «Конституційна реформа в Україні» та ін.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих наукових працях.

Основні результати дисертації, висновки та пропозиції знайшли відображення у 10 публікаціях: 5 статтях, у тому числі 4 статтях у фахових виданнях України, 1 статті у закордонному періодичному виданні та 5 тезах доповідей на конференціях. Їх вивчення дозволяє дійти висновку про належну повноту викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих наукових працях.

Оцінка змісту дисертації.

Структурно дисертаційне дослідження складається із анотації, вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, додатків та списку використаних джерел.

У вступі розкрито стан розробленості досліджуваної наукової проблеми, обґрунтовано вибір і актуальність обраної теми, визначено об'єкт і предмет, завдання, методологічну основу дослідження, розкрито наукову новизну отриманих результатів, їх практичне значення, наведено дані про впровадження та апробацію результатів дослідження.

У розділі 1 дисертації «Доктринальні дослідження та правове закріплення конституційного юрисдикційного процесу» належну увагу приділено аналізу доктринальних джерел, визначенню методології дослідження та характеристиці правової регламентації конституційного юрисдикційного процесу. У розділі 2 «Поняття, особливості та основні складові конституційного юрисдикційного процесу» розкрито підходи до визначення конституційного юрисдикційного процесу та його характерні ознаки та особливості, а також охарактеризовано його основні складові: принципи, стадії та суб'єктів. Розділ 3 «Перспективи удосконалення конституційного юрисдикційного процесу в Україні» присвячено аналізу

проблем реалізації юрисдикційних повноважень Конституційним Судом України та характеристиці конституційного юрисдикційного процесу як засобу захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина. На основі проведеного дослідження його авторкою сформульовано конкретні пропозиції щодо внесення змін до Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 р. № 2136–VIII, а також визначено і охарактеризовано низку проблемних моментів, які потребують уточнення законодавцем або комплексного законодавчого врегулювання.

Зауваження щодо змісту дисертації.

Підкреслюючи в цілому високий науковий рівень виконаної роботи, водночас варто зупинитися на окремих положеннях і висновках дослідження Спінчевської О.М., які мають дискусійний характер або потребують додаткового обґрунтування:

1. У положеннях наукової новизни зазначено про удосконалення наявних теоретичних підходів щодо динамічного, технологічного і статутарного аспектів конституційного юрисдикційного процесу з урахуванням запровадженого після 2016 р. нормативного регулювання та практики його реалізації (стор. 25). Про вказані аспекти конституційного юрисдикційного процесу йдеться у підрозділі 2.1. на стор. 83–84 дисертації, зокрема зазначено, що «слід зосередити увагу на його особливостях у динамічному аспекті, виходячи з аналізу чинного нормативного регулювання, та, зокрема, через «технологічний» аспект встановити відповідні зв'язки із статутарним аспектом даного явища». Проте потребує уточнення те, у чому саме полягає удосконалення авторкою дисертації даних підходів.

2. У підрозділі 2.1. «Поняття та особливості конституційного юрисдикційного процесу» авторка досліджує сутність та зміст поняття «конституційний юрисдикційний процес» та визначає, що дане поняття («конституційний юрисдикційний процес») «є певною мірою тотожним з такими поняттями, як «конституційний судовий процес»,

«конституційне судочинство», «конституційне провадження» (стор. 82). Аналогічний висновок зроблено і на стор. 222 дисертації. Втім, такий висновок представляється дискусійним та потребує більш докладних пояснень, зокрема, щодо співвідношення зазначених концептів.

3. У підрозділі 2.4. на стор. 155–156 дисертації зазначається про представників суб'єктів звернення до Конституційного Суду України та органів або посадових осіб, які ухвалили акт, як суб'єктів конституційного юрисдикційного процесу. При цьому детальну характеристику дано лише статусу постійних представників Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України в Конституційному Суді України. Видається, що потребує більш детального дослідження процесуальний статус інших можливих представників вказаних суб'єктів конституційного юрисдикційного процесу (керівник органу, що прийняв акт, конституційність якого оспорується; законні представники фізичних осіб та керівники юридичних осіб – суб'єктів права на конституційну скаргу; адвокат та ін.).

4. На стор. 203–204 дисертації (підрозділ 3.2.) йдеться про реалізацію в межах конституційного юрисдикційного процесу як засобу захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина судового активізму в аспекті можливості виходу Конституційним Судом України у ході конституційного провадження за межі питань, порушених у зверненні. Видається, що доцільним було б коротко окреслити й інші можливі прояви судового активізму в діяльності Конституційного Суду України.

5. На стор. 204–205 дисертації (підрозділ 3.2.) йдеться про проблему невиконання рішень Конституційного Суду України Верховною Радою України і зазначається, що до Парламенту України має застосовуватись конституційна відповідальність за невиконання рішень Конституційного Суду України, якої на сьогоднішній день не передбачено Основним Законом України. Видається, що Верховна Рада України є основним, але не єдиним суб'єктом виконання рішень Конституційного Суду України в аспекті приведення у відповідність із ними нормативного

регулювання. Також цікаво з'ясувати, яким чином таку відповідальність могло б бути застосовано до вказаних суб'єктів.

6. На стор. 209–211 (підрозділ 3.2.) дисертації в аспекті дослідження можливості відновлення порушених прав людини і громадянина після ухвалення Конституційним Судом України рішення на їх користь, наведено практику Верховного Суду в адміністративних справах. Доцільним було б також, за наявності, навести відповідні приклади судової практики в цивільних, господарських та кримінальних справах.

Більшість зауважень мають дискусійний характер, швидше є побажаннями і рекомендаціями щодо подальших досліджень, зумовлені сучасним конституційно-правовим дискурсом. Вони не впливають на загальну високу оцінку.

Дотримання академічної доброчесності.

Дисертація «Конституційний юрисдикційний процес: сучасний стан та перспективи удосконалення» містить результати власних досліджень авторки. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело, що свідчить про відсутність порушень академічної доброчесності. Надано інформацію про результати наукової діяльності, використані методи досліджень з відповідних джерел інформації.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Рецензована робота є науковим дослідженням, що розв'язує конкретне наукове завдання, а саме визначення теоретичних засад конституційного юрисдикційного процесу та окреслення особливостей і проблемних моментів практичної реалізації в його межах юрисдикційних повноважень Конституційним Судом України. Вона має вагомe значення для сучасної юридичної науки, насамперед, для конституційного та конституційного процесуального права, для удосконалення законодавства України тощо.

У дисертації обґрунтовано і сформульовано низку наукових положень і практичних рекомендацій, що стосуються сучасного стану та напрямів удосконалення конституційного юрисдикційного процесу. Актуальність

дослідження обумовлюється відсутністю системних наукових досліджень зазначеного кола питань, які б відповідали потребам сьогодення, враховували розвиток правової думки, проблеми національного правового регулювання та правозастосовної практики. Сформульовані висновки і пропозиції є аргументованими, характеризуються науковою новизною.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Спінчевської Олександри Миколаївни на тему «Конституційний юрисдикційний процес: сучасний стан та перспективи удосконалення» відповідає вимогам, що встановлені Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167 «Про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами), а її авторка, Спінчевська Олександра Миколаївна, заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
в.о. провідного наукового співробітника
відділу конституційного права
та місцевого самоврядування
Інституту держави і права
імені В.М. Корецького
Національної академії наук України

«22» лютого 2022 року

А.Р. КРУСЯН

Крусян А.Р.
ПОСІДЧУЮ
Значений секретар Інституту
держави і права
імені В.М. Корецького НАН України